

REGLEMENTĂRI CONSTITUȚIONALE PRIVIND DREPTUL LA NEDISCRIMINARE ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Dumitru BALTAG, doctor habilitat în drept, profesor universitar (ORCID: 0000-0001-6966-7119)

Ecaterina BALTAGA, doctor în drept, conferențiar universitar (ORCID: 0000-0003-4240-249X)

CONSTITUTIONAL REGULATIONS REGARDING THE RIGHT TO NON-DISCRIMINATION IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Discrimination national is not just the result of ignorance. Discrimination national is used as a strategy to maintain and implement power. Because racism is first and foremost a political object, where the aspects of "theory" and "struggle" are inextricably intertwined.

Racism is an indisputable fact, it appears and exists as a phenomenon with a variety of manifestations that change over time, non-existent before European and American imperialism. Racism is just a social construct that has been established to justify the subordination and subjugation of "others". However, it does not coincide with any form of violence, not even with any manifestation of collective hatred.

Keywords: *discrimination, racism, segregation, racial discrimination, individual identity, equality, human rights.*

Discriminarea națională nu este doar rezultatul ignoranței. Discriminarea națională este folosit ca strategie de menținere și punerii în aplicare a puterii. Pentru că discriminarea națională este înainte de toate un obiect politic, unde aspectele „teoria” și „lupta” sunt indisolubil încrucișate. Rasismul este un fapt incontestabil, apare și există ca un fenomen cu o varietate de manifestări ce se modifică în timp, inexistent înainte de imperialismul european și american. Rasismul este doar o construcție socială care a fost stabilită pentru a justifica subordonarea și subjugarea „celorlalți”. Cu toate acestea, nu coincide cu nicio formă de violență, nici chiar cu careva manifestare de ură colectivă.

Cuvinte-cheie: *discriminare, rasism, segregare, discriminare rasială, identitate individuală, egalitate, drepturile omului.*

Constituția, ca fenomen al dreptului și politicii epocii contemporane reglementează coexistența inseparabilă dintre popor și stat, o atare coexistență reprezentând calitatea și posibilitatea statului de a-și promova independent politica sa internă și externă în condițiile respectării drepturilor omului și ale cetățeanului, asigurării drepturilor minorităților naționale și respectării normelor de drept Internațional. Fundamentul oricărui stat constă în unitatea poporului. Despre aceasta menționează articolul 10 alin. (1) din Constituția Republicii¹ „Statul are ca fundament unitatea

1 Constituția Republicii Moldova din 29-07-1994. În. Monitorul Oficial Nr. 78 din 29-03-2016 art. 140.

poporului Republicii Moldova. Republica Moldova este patria comună și indivizibilă a tuturor cetățenilor săi“. Conținutul articolului subliniază faptul că „unitatea poporului“ are un sens de interdependență istorică, etnică, religioasă, lingvistică, culturală, cu implicații psiho-sociale, care fixează caracteristica unui neam. Mai mult ca atât: „Statul recunoaște și garantează dreptul tuturor cetățenilor la păstrarea, la dezvoltarea și la exprimarea identității lor etnice, culturale, lingvistice și religioase“ (art. 10 alin. (2)) — caracterizând ideea de unitate și solidaritate, formulând o legătură între toți membrii colectivității, mai presus de deosebirile inerente a unei societăți pluraliste.

„Republica Moldova este un stat suveran și independent, unitar și indivizibil“ (art. 1 alin. (1), constituind cadrul etnico-natural, social-economic, politic și cultural în care se desfășoară viața poporului. Poporul Republicii Moldova este constituit din cetățenii acestuia, care ca indivizi comportă mai multe trăsături distincte, printre care originea etnică, cultura, limba, religia, poziția socială etc. Prin înlăturarea formelor de discriminare, de privilegiere și de ierarhizare valorică, cetățenii sunt egali între ei, egalitatea fiind și una dintre condițiile libertății, dreptății și păcii în lume.

Chiar dacă originea etnică a cetățenilor Republicii Moldova este diferită, aceștia fiind de etnie găgăuză, bulgară, ucraineană, rusă, romă etc., cetățenia pe care o au este cea a Republicii Moldova, care „se dobândește, se păstrează sau se pierde în condițiile prevăzute de legea organică“. Având aceeași cetățenie — cetățenia Republicii Moldova —, toți fac parte din poporul Republicii Moldova.

Această legătură este bazată pe principiul de cetățenie ce conferă drepturi și obligații reciproce între stat și cetățean, fără nici o discriminare pe motiv de origine etnică.

Statul are obligația de a garanta exercițiul acestor drepturi în condiții de deplină egalitate și cu respectarea diversității conform art. 10 alin. (2), recunoscând și garantând „... dreptul tuturor cetățenilor la păstrarea, la dezvoltarea și la exprimarea identității lor etnice, culturale, lingvistice și religioase.“

Statutul juridic de cetățean îi acordă persoanei instrumentele necesare pentru a i se asigura un grad înalt de protecție a drepturilor persoanelor, aparținând minorităților naționale². Aceasta ar însemna abținerea statului de la orice politici sau practici de asimilare împotriva voinței persoanelor respective, în plus, statul va asigura și va crea condițiile necesare pentru ca persoanele care fac parte din minoritățile naționale să-și poată menține și dezvolta cultura și să-și păstreze elementele esențiale ale identităților, fiind capabile de a-și exprima și promova respectiva identitate.

În conformitate cu Constituția Republicii Moldova (art. 8), tratatele internaționale devin parte a dreptului intern după ratificare și au precedență asupra altor legi interne atunci când intră în conflict cu acestea. Caracterul universal al drepturilor omului se evidențiază ca un element armonizator în elaborarea unui standard minim

2 T.-M. Stoica. Între suveranitatea națională și drepturile omului: problema minorităților naționale. [online]. [accesat 12 ianuarie 2022]. https://drept.unibuc.ro/dyn_doc/publicatii/revistastiintifica/Stoica%20Theodora%20Mihaela.pdf.

în contextul reglementărilor constituționale naționale. În plus, Republica Moldova s-a angajat să asigure existența unor mecanisme adecvate pentru punerea în aplicare a standardelor europene, asumându-și răspunderea de a respecta principiile fundamentale general-valabile ale dreptului internațional în domeniul drepturilor omului. Potrivit acestui principiu, normele juridice cu privire la drepturile omului sunt obligatorii pentru toate persoanele.

Caracterul universal al drepturilor omului prevăzut de art. 15, precum și garanțiile constituționale privind principiul universalității drepturilor și libertăților fundamentale ale omului sunt reflectate și în alte articole pe cuprinsul legii fundamentale.

Cercul persoanelor care se bucură de aceste drepturi este prevăzut sau subînțeles într-un șir de articole prin cuvintele: „poporul”, „cetățenii”, „tuturor”, „orice persoană”, „străinii și apatrizii”, „nimeni”. De exemplu, la toți, se referă regula din conținutul art. 24 alin. (2): „*Nimeni nu va fi supus la torturi, nici la pedepse sau tratamente crude, inumane ori degradante*”. În conformitate cu art. 25 alin. (2): „*Percheziționarea, reținerea sau arestarea unei persoane sunt permise numai în cazurile și cu procedura prevăzute de lege*”, sau nimeni nu poate fi lipsit în mod arbitrar de cetățenia sa și nici de dreptul de a-și schimba cetățenia: „*Cetățenia Republicii Moldova se dobândește, se păstrează ori se pierde în condițiile prevăzute de legea organică*.” (alin. (1) art. 17).

În sensul universalității reglementate de art. 15 din Constituție, drepturile și obligațiile constituie o unitate *sui generis*, această unitate dând expresie echității și egalității în tratamentul juridic al cetățenilor. Astfel, legea solicită subordonarea tuturor cetățenilor legii, totodată, legea protejează drepturile legitime ale cetățeanului.

Egalitatea drepturilor este consacrată de art. 16 din Constituție. Conținutul acestui articol alin. (2) „*Toți cetățenii Republicii Moldova sunt egali în fața legii și a autorităților publice, fără deosebire de rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, opinie, apartenență politică, avere sau de origine socială*” — garantează aplicabilitatea principiului egalității tuturor drepturilor, libertăților și îndatoririlor fundamentale. Constatăm că dispozițiile constituționale ce prezintă principiul egalității desemnează drepturile și libertățile egale, precum și îndatoriri fundamentale egale pentru toți cetățenii indiferent de faptul unde sunt prevăzute: în Constituție, în legi organice, legi ordinare sau în alte acte normative. Discriminarea se definește nu doar ca o diferență, ci ca o diferență interzisă, deoarece este nelegitimă, și este nelegitimă deoarece este arbitrară.

Egalitatea în drepturi reglementată prin conținutul art. 16 este corelat cu alte articole constituționale și are trei componente: respectarea persoanei; egalitatea; nediscriminarea. După cum vedem, textul alin. (1) din art. 16 este alcătuit din două părți componente: egalitatea cetățenilor în fața legii și a autorităților publice și interdicția discriminării după criteriile indicate.

„*Toți cetățenii Republicii Moldova sunt*” — textul stabilind egalitatea tuturor cetățenilor, fără deosebire, ceea ce presupune interdicția aplicării unui tratament juridic aparte unei persoane, tratament de natură să o plaseze într-o poziție subordonată sau supraordonată față de ceilalți cetățeni.

Constituția Republicii Moldova reglementează libertățile cetățenești și în cuprinsul articolelor: 38 — „*dreptul de vot și dreptul de a fi ales*”; 39 — „*dreptul la administrare*”.

Ca rezultat al repartizării drepturilor, fiecare persoană este înzestrată în egală măsură cu drepturi și îndatoriri. În același timp, nici unei puteri nu i se permite să utilizeze în mod preferențial dreptul real în interesul sau în dauna unei anumite persoane. În cadrul dispozițiilor referitoare la drepturile, libertățile și îndatoririle fundamentale (Capitolul II), sunt stabilite reglementări cu caracter constituțional privind drepturile cetățenilor străini și apatrizilor (art. 19). Constatăm, că străinii și apatrizii din Republica Moldova se pot bucura de toate drepturile și libertățile, afară de acelea pentru care Constituția sau legea impune calitatea de cetățean moldovean: „*cetățenii străini și apatrizii au aceleași drepturi și îndatoriri ca și cetățenii Republicii Moldova, cu excepțiile stabilite de lege*” (art. 19 alin. (1)).

Accesul la o justiție independentă și imparțială este un principiu și un drept care trebuie să fie garantat în orice condiții. Astfel, „*Orice persoană are dreptul la satisfacție efectivă din partea instanțelor judecătorești competente împotriva actelor care violează drepturile, libertățile și interesele sale legitime*” (art. 20 alin. (1)). Interpretarea semantică a noțiunii „*orice persoană*” învederează fără echivoc că acțiunea articolului constituțional se extinde asupra tuturor cetățenilor, persoanelor străine sau apatrizilor. Articolul conține noțiuni care explică aplicarea normei față de orice persoană care are drepturi legitime — aici, drepturile enunțate în Constituție sau în actele internaționale la care Republica Moldova este parte.

Dispoziția care garantează accesul liber la justiție și asigură, în același timp, unitatea reglementărilor constituționale și legislative pe întreg teritoriul țării este cuprinsă în alin. (2) al articolului analizat și prevede că „*nicio lege nu poate îngrădi accesul la justiție*”.

În plus, Codul de Procedura Civilă al Republicii Moldova³ prevede mijloace procedurale concrete de care pot uza cetățenii pentru a accede la justiție: cererea de chemare în judecată (art. 100-art. 109 CPC al RM) și căile ordinare și extraordinare de atac împotriva hotărârilor judecătorești (apelul: art. 15, 278¹⁶ CPC al RM, recursul — art. 423— 428 CPC al RM, contestația în anulare — art. 278⁹, art. 477 CPC al RM, revizuirea — art. 446—453 CPC al RM). Aceste căi procedurale asigură persoanelor interesate accesul la o instanță de judecată, căreia, prin lege, i s-a stabilit competența de a hotărî în materie civilă.

În plus, în conformitate cu dispozițiile conținute în Secțiunea I a Capitolului IX, se menționează că ea se înfăptuiește în numele legii și că judecătorii sunt independenți și nu se supun decât legii (art.116 alin. (1)), funcția de judecător fiind incompatibilă cu orice altă funcție publică sau privată, cu excepția funcțiilor pedagogice din învățământul superior (art.116 alin. (7)). În ceea ce privește numirea judecătorilor,

3 Codul de procedură civilă al Republicii Moldova*. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 285-294 din 03-08-2018 art. 436. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110220&lang=ro

același art. 116 alin. (2) prevede că „*Judecătorii instanțelor judecătorești se numesc în funcție, în condițiile legii, până la atingerea plafonului de vârstă, de către Președintele Republicii Moldova, la propunerea Consiliului Superior al Magistraturii. Președintele Republicii Moldova poate respinge o singură dată candidatura propusă de către Consiliul Superior al Magistraturii*“.

Cât despre unele aspecte concrete ale caracterului echitabil al procesului la care ne-am referit, trebuie să remarcăm o serie de dispoziții constituționale privitoare la desfășurarea procesului propriu-zis, precum și la anumite garanții procesuale destinate să-i asigure cadrul necesar la nivelul standardelor internaționale menționate. În acest sens, art. 117 stabilește că ședințele sunt publice, mai puțin situațiile exceptate de lege, iar art. 119 stabilește că părțile interesate pot să exercite căile de recurs împotriva deciziilor judecătorești, în condițiile fixate de lege. În ceea ce privește limba în care se desfășoară procedurile judecătorești, ea este română, dar ținând cont de protecția specială a minorităților naționale existente, care au dreptul de a-și păstra identitatea lor lingvistică (art. 10 din Constituție), art. 127 alin. (2) prevede că cetățenii care aparțin acestor minorități (precum și cei care nu înțeleg limba română) au dreptul să ia cunoștință de toate actele și documentele dosarului, să vorbească în instanță și să depună concluziile, prin intermediul unui interpret; în cauzele penale acest drept este asigurat gratuit (art. 117 alin. (2)).

Conform art. 26 din Constituție „*dreptul la apărare este garantat*“. În art. 26 alin. (3) din Constituție, se arată că „*În tot cursul procesului, părțile au dreptul să fie asistate de un avocat, ales sau numit din oficiu*“.

În exercitarea drepturilor, prerogativelor și mijloacelor procesuale care asigură dreptul la apărare, partea interesată nu-și poate desfășura plener activitatea și de aceea este necesar să poată beneficia de asistență juridică calificată, prestată de cineva cu pregătire juridică corespunzătoare, respectiv de către avocat. Ca urmare, avocatul este un profesionist abilitat să presteze cetățenilor asistența juridică în fața justiției și a altor organe.

Modalitățile concrete de eficientizare a dreptului la apărare, recunoscut părților în procesul penal, sunt consacrate în art. 17, 64, 66 Codul de procedură penală a Republicii Moldova⁴ și în alte dispoziții dispersate în capitolele ce reglementează diferite instituții procesuale.

Dreptul la apărare este garantat, în tot cursul procesului civil, iar părțile au dreptul să fie asistate de un avocat, ales sau numit din oficiu, aceste prevederi regăsindu-se și în art. 6 din Codul de procedură civilă ce reia dispozițiile constituționale în art. 26 alin.

Statul garantează „*Dreptul la viață, precum și dreptul la integritate fizică și psihică ale persoanei*“, conform art. 24 alin. (1). Garantarea dreptului la viață înseamnă

4 Codul de procedură penală a Republicii Moldova Nr. 122 din 14.03.2003 Codul de procedură penală a Republicii Moldova. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 248-251 din 05-11-2013 art. 699. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=113967&lang=ro

interzicerea cauzării morții de către reprezentanții statului. Moartea nu poate fi cauzată cuiva în mod intenționat de către agenții statului. Excepțiile admisibile sunt legitima apărare, efectuarea unei arestări legale, împiedicarea evadării unei persoane legal deținute și reprimarea tulburărilor violente sau a insurecțiilor.

Statul are, potrivit Curții europene o serie de obligații pozitive pentru protecția integrității fizice și psihice a persoanei. Statul este, de asemenea, obligat să incrimineze tortura, precum și orice rele tratamente săvârșite de particulari.

Republica Moldova a ratificat la 28 decembrie 1995 Protocolul opțional, adoptat la New York la 18 decembrie 2002, la Convenția împotriva torturii și a altor pedepse ori tratamente cu cruzime⁵, asumându-și obligația de a înființa la nivel național Mecanismul Național de Prevenire a Torturii în locurile de detenție, în vederea consolidării protecției persoanelor private de libertate în locurile de detenție. *Avocaților Parlamentari a fost investită cu misiunea respectivă.* În scopul acordării asistenței în exercitarea atribuțiilor avocaților parlamentari în calitate de Mecanism Național de Prevenire a Torturii, care vizează efectuarea vizitelor preventive în locurile unde se află sau se pot afla persoane private de libertate, a fost creat un Consiliu consultativ care să „consilieze și să asiste în exercitarea atribuțiilor avocaților parlamentari ca Mecanism Național de Prevenire a Torturii“.

În versiunea nouă, prevăzută de Legea nr. 52 din 03.04.2014 cu privire la Avocatul Poporului (Ombudsman)⁶, formula Mecanismului Național de Prevenire a Torturii a fost modificată (capitolul V a Legii). În 2016 pe lângă Oficiul Avocatului Poporului a fost creat Consiliul pentru prevenirea torturii în calitate de mecanism național de prevenire a torturii.

Ca drept fundamental al omului, libertatea persoanei este o componentă majoră a condiției umane, un imperativ impus de necesitatea de progres al societății. În opinia unor autori, negarea sau suprimarea libertății individuale, a drepturilor fundamentale, echivalează cu oprimarea persoanei, deci cu frânarea evoluției și progresului social, după cât manifestarea fără nici un fel de limită a libertăților individuale, creează pericolul anarhiei și duce la destrămarea unității organice reprezentată de viața colectivității. Tocmai din dorința de a se evita extremele, starea de libertate a persoanei face obiectul reglementării normelor de drept, care îi stabilesc conținutul și îi determină întinderea, consacrandu-se un „*status libertatis*“ al persoanei⁷.

În legătură cu libertatea individuală, art. 25 din Constituție este sediul unui adevărat *habeas corpus*, reglementat până în detaliu (textul conține 6 alineate).

5 Convenția internațională din 21.12.65 privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială. În: Buletinul Oficial nr. 92 din 28 iulie 1970. <https://legislatie.just.ro/Public/Detalii-DocumentAfis/239867>.

6 Legea Republicii Moldova Nr. 52 din 03-04-2014 cu privire la Avocatul Poporului (Ombudsmanul). În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 110-114 din 09-05-2014 art. 278. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=121241&lang=ro

7 I. Istrati. Libertatea persoanei și garanțiile ei procesual-penale. Craiova: Scrisul Românesc, 1984.

Primul alineat al articolului invocă inviolabilitatea libertății persoanei. Inițial ne-ar părea că, există un conflict, cel puțin lingvistic, între caracterul absolut al termenului inviolabilitate și posibilitatea statului de a limita acest drept prin arest, detenție în închisoare. Însă, în opinia noastră, textul articolului clarifică faptul că libertatea persoanei poate fi restrânsă de către stat, deși doar în cazurile prevăzute de lege. Deci, unele forme de privare a libertății sunt permise: „*percheziționarea, reținerea sau arestarea unei persoane sunt permise numai în cazurile și cu procedura prevăzute de lege*” (alin. (2)); „*reținerea nu poate depăși 72 de ore*” (alin. (3)); „*Arestarea se face în temeiul unui mandat, emis de judecător, pentru o durată de cel mult 30 de zile*”; „*Termenul arestării poate fi prelungit numai de către judecător sau de către instanța judecătorească, în condițiile legii, cel mult până la 12 luni*” (alin. (5)). Astfel, reieșind din natura „libertății individuale”, restrângerea poate fi adusă acestui drept în scopul apărării ordinii de drept în general și desfășurării instrucției penale în special.

Urmează a se reține că „limitele aduse libertății individuale nu trebuie privite ca o sacrificare, încălcare sau abandonare a acesteia, ele sunt prevăzute și strict determinate de lege, au un caracter de excepție fiind instituite și trebuind a fi folosite numai în cazuri de extremă necesitate, sunt proporționale cu nevoile create în interesul superior, pe care îl deserveșc și sunt de interpretare restrictivă”⁸.

O reușită în acest sens a fost introducerea în Codul de procedură penală român⁹ a dreptului la libertate și siguranță, recunoscut ca un principiu fundamental al procesului penal. În altele cazuri art. 25 interzice privațiunea arbitrară și ilegală a persoanei (art. 9).

Legea Supremă garantează dreptul la libera circulație în țară pentru toate persoanele, conform art. 27, indiferent dacă acestea sunt cetățeni moldoveni, apatrizi sau cetățeni străini, care se află legitim pe teritoriul țării noastre. Prin realizarea acestui drept, are loc rezolvarea problemelor sociale, respectându-se obligațiile înaintate de Legea fundamentală. Prin obiectivul urmărit, drepturile enunțate în norma constituțională au o importanță deosebită pentru fiecare cetățean, deoarece ele reprezintă „nucleul dur” pentru realizarea și asigurarea altor drepturi — atât economice și sociale, cât și politice, cum ar fi: dreptul la proprietate și moștenire, dreptul la locuință, dreptul la muncă, la libera alegere a muncii și protecția muncii, libertatea activității de întreprinzător și a altor activități economice neinterzise de lege, dreptul la asistență și protecție socială, dreptul la ocrotirea sănătății, dreptul de a alege și de a fi ales etc.

Decizia de a liberaliza regimul de vize pentru cetățenii Republicii Moldova (prevăzută de: Regulamentul (UE) nr. 259/2014 al Parlamentului European și al

8 N. Volonciu. Tratat de procedură penală. Partea Generală. Vol. I, București: Paideia, 1996; E. Guțanu, L. Staver. Noțiuni generale privind libertatea individuală a persoanei. În: Relații Internaționale Plus. 2018, Nr.2, pp. 160-166.

9 Codul de procedură penală român din 1 iulie 2010 (*actualizat*) (actualizat până la data de 13 ianuarie 2017*). <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/185907>

Consiliului din 3 aprilie 2014 de modificare a Regulamentului (CE) nr. 539/2001¹⁰ al Consiliului de stabilire a listei țărilor terțe ai căror resortisanți trebuie să dețină viză pentru trecerea frontierelor externe și a listei țărilor terțe ai căror resortisanți sunt exonerati de această obligație), stabilește condițiile în care cetățenii moldoveni își pot exercita dreptul la liberă circulație în străinătate, precum și limitele exercitării acestui drept.

Cât pot sta în UE? Liberalizarea regimului de vize permite călătorii fără viză pentru o perioadă de până la 90 de zile în decursul a șase luni/180 zile. Liberalizarea regimului de vize permite doar călătorii pentru o perioadă scurtă, fără dreptul de muncă, studii, reîntregirea familiei sau alte scopuri. Pentru călătorii de lungă ședere cetățenii Republicii Moldova trebuie să aplice pentru viza națională a statului membru al UE unde doresc să călătorească, în baza căreia vor solicita ulterior eliberarea permisului de ședere (unicul document care permite șederea legală pe teritoriul statelor membre ale UE mai mult de 3 luni de zile consecutiv).

Sub incidența art. 28 din Constituția R. Moldova „*Viața intimă, familială și privată*” cad toate persoanele aflate sub jurisdicția statului, fără niciun temei de discriminare și în baza prevederilor constituționale, conform cărora toți sunt egali în fața legii și au dreptul de a se adresa în justiție în cazul violării drepturilor lor.

Prin conținutul normei „*Statul respectă și ocrotește viața intimă, familială și privată*” intenția legiuitorului este de a pune limite la imixtiunile posibile ale statului și-l obligă să respecte — o obligație pasivă, și să ocrotească — o obligație activă, viața intimă, familială și privată a persoanelor. Protejarea vieții private este rezultatul un-i concept destul de vag, pe care CEDO tinde să-l interpreteze în linii mari: pe parcursul anilor noțiunea de viață privată a fost aplicată într-o varietate de situații, inclusiv ce țin de purtarea unui nume, protecția imaginii și a reputației unei persoane, cunoașterea originilor familiei, integritatea fizică și morală, identitatea sexuală și socială, viața și orientarea sexuală, accesul la un mediu sănătos, autodeterminare și autonomia personală, protecție împotriva căutărilor și a confiscării, intimitatea și privațiunea convorbirilor telefonice¹¹.

Codul penal criminalizează încălcarea inviolabilității vieții personale și pedepsește conform art. 177 alin. (1) CP al RM¹² „*Culegerea ilegală sau răspândirea cu bunăștiință a informațiilor, ocrotite de lege, despre viața personală ce constituie secret personal sau familial al altei persoane fără consimțământul ei*”.

10 Regulamentul (UE) nr. 259/2014 al Parlamentului European și al Consiliului din 3 aprilie 2014 de modificare a Regulamentului (CE) nr. 539/2001 al Consiliului de stabilire a listei țărilor terțe ai căror resortisanți trebuie să dețină viză pentru trecerea frontierelor externe și a listei țărilor terțe ai căror resortisanți sunt exonerati de această obligație. În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene.

11 I. Roagna. Protejarea dreptului la respectarea vieții private și de familie în cadrul Convenției Europene a Drepturilor Omului. Consiliul Europei Strassbourg, 2012. <https://rm.coe.int/16806f15c5>

12 Codul penal al Republicii Moldova Nr. 985 din 18.04.2002. În: Monitorul Oficial Nr. 72-74 din 14-04-2009 art. 195. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=122429&lang=ro

Protejarea vieții private a persoanei include dreptul la protecția datelor cu caracter personal. Cadrul legislativ protejează nu numai bazele de date, dar și conținutul acestora, și reglementează procesul prelucrării datelor cu caracter personal. Datele cu caracter personal privind starea de sănătate sau viața intimă, precum și cele privind condamnările penale, constituie categorii speciale de date cu caracter personal. Legea Nr. 133 din 08.07.2011¹³ stabilește condițiile specifice de garantare a dreptului la protecția vieții private în privința prelucrării datelor cu caracter personal în sectorul comunicațiilor electronice; asigură protecției drepturilor și libertăților fundamentale ale persoanei fizice în ceea ce privește prelucrarea datelor cu caracter personal, în special a dreptului la inviolabilitatea vieții intime, familiale și private.

Un drept fundamental recunoscut în majoritatea declarațiilor și tratatelor internaționale și în Constituția Republicii Moldova¹⁴ și care stă la baza altor drepturi fundamentale cum ar fi libertatea cuvântului, libertatea presei (art. 32), libertatea de asociere, este libertatea conștiinței (art. 31). În esență, este un drept natural care prevede posibilitatea de a-și putea exprima în particular sau în public o anumită concepție despre lumea înconjurătoare, de a avea sau nu o credință religioasă, de a aparține sau nu unui cult religios sau unei organizații de orice fel, recunoscută de ordinea constituțională existentă la un anumit moment dat. Exprimă în același timp și libertatea de a gândi, de a avea opinii, concepții teoretice, sentimente, păreri exprimate public, particular sau nu, fără ca cineva să poată interveni sau cenzura, sau cunoaște, fără voința persoanei, aceste gânduri. Este un drept natural, pentru că omul se diferențiază de celelalte forme de viață tocmai prin existența conștiinței și a libertății de a gândi, de a avea sentimente¹⁵.

Conștiința omului nu trebuie să fie direcționată prin mijloace administrative, ci ea trebuie să fie rezultatul libertății acestuia de a gândi și de a-și exterioriza gândul. Libertatea conștiinței implică și responsabilitatea morală și de conștiință pentru gândurile exprimate. Responsabilitatea, inclusiv cea juridică, intervine numai în momentul în care gândul sau opinia sunt exprimate, situație în care pot leza demnitatea, onoarea sau libertatea de gândire a unui alt subiect de drept sau chiar ordinea socială sau ordinea de drept, de aceea libertatea conștiinței este în strânsă legătură cu libertatea de exprimare, aceasta din urmă reprezentând tocmai posibilitatea recunoscută omului de a-și exterioriza gândurile. În consecință, libertatea conștiinței are un conținut complex, al cărui conținut juridic se exprimă în trei dimensiuni: libertatea de gândire, libertatea conștiinței și libertatea de religie¹⁶.

13 Legea Republicii Moldova Nr. 133 din 08-07-2011 privind protecția datelor cu caracter personal. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 170-175 din 14-10-2011 art. 492. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=10607&lang=ro

14 Constituția Republicii Moldova din 29-07-1994. În. Monitorul Oficial Nr. 78 din 29-03-2016 art. 140. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=111918&lang=ro

15 M. Andreescu. Libertatea conștiinței implicații juridice și religioase. În: Managementul intercultural. Vol. XVII, 2015, nr. 2 (34), pp. 303-311.

16 M. Andreescu. Op. cit., pp. 303-311.

Legea Supremă a Republicii Moldova consacră separarea statului față de autoritate, dar obligă autoritatea statală să sprijine cultele recunoscute de lege, inclusiv prin mijloace financiare. Norma constituțională proclama consecutiv și autonomia religioasă, în sensul că fiecare cult este liber să-și organizeze forma de ritual, învățământul, relațiile cu adeptii cultului, relațiile cu statul.

Apariția raporturilor dintre stat și cultele religioase este condiționată de constituirea și înregistrarea cultelor religioase și a părților lor componente (Legea Nr. 125 din 11.05.2007 privind libertatea de conștiință, de gândire și de religie¹⁷). Constituirea și înregistrarea lor reprezintă un act de importanță majoră, întrucât, mai întâi de toate, înregistrarea este recunoașterea lor oficială; ea reprezintă recunoașterea de către stat a statutului legal al acestora. În al doilea rând, la nivel național, înregistrarea este un mijloc de a garanta toate celelalte drepturi ale cultelor religioase, cum ar fi: personalitatea juridică, egalitatea în drepturi și obligații, oficierea (exercitarea) serviciilor religioase, organizarea învățământului moral-religios și teologic etc.

Dreptul părinților de a asigura educația și învățământul copiilor conform convingerilor lor religioase și filozofice nu este stipulat în art. 32 alin. (8). Acest drept este indicat direct în Protocolul adițional nr. 1 la Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale (art. 2)¹⁸, în art. 18, alin. (4) al Pactului Internațional cu privire la drepturile civile și politice¹⁹, și se strecoare prin intermediul art. 35, alin. (9)²⁰ al Constituției, care prevede că dreptul prioritar de a alege sfera de instruire a copiilor revine părinților.

Și, după art. 32 din Constituția R. Moldova, libertatea de exprimare a gândurilor este una din cele mai vechi libertăți cetățenești. Libertatea de exprimare este desemnată sub această denumire, fie sub denumirea de „drept la libertatea de exprimare“, fie sub denumirile unora din aspectele sale: libertatea cuvântului și libertatea presei. Libertatea de exprimare, în sens larg, al exprimării individualității, este elementul care pe lângă diferențele fizionomice, individualizează o persoană și o face diferită de ceilalți. Art. 32 alin. (1) dezvoltă semnificația titlului articolului, stipulând: „*Oricărui cetățean îi este garantată libertatea gândirii, a opiniei, precum și libertatea exprimării în public prin cuvânt, imagine sau prin alt mijloc posibil*“ sunt inviolabile. Astfel, oricărui îi este garantată libertatea gândirii, a opiniei, precum și libertatea exprimării „prin viu grai, prin scris, prin imagini, prin sunete sau prin alte mijloace de comunicare în public“. Prima parte a textului constituțional garantează oricărei

17 Legea Republicii Moldova privind libertatea de conștiință, de gândire și de religie Nr. 125 din 11-05-2007. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 127-130 din 17-08-2007 art. 546. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=107318&lang=ro

18 Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului Roma, 4.XI.1950. https://www.echr.coe.int/documents/convention_\ron.pdf

19 Pactului Internațional cu privire la drepturile civile și politice Nr. 31 din 16-12-1966. În: Tratatul Internațional Nr. 1 din 30-12-1998 art. 31.

20 R. Nichita. Dreptul la învățătură și libertatea învățământului religios. În: Materiale ale Conferinței internaționale științifico-practice Teoria și practica administrării publice, 2016. p. 289.

persoane libertatea gândirii și a opiniei, constituind, practic, o preluare a primei părți din art. 31 alin. (1), care garantează libertatea conștiinței. Deoarece ambele procese — gândirea și opinia — sunt, în esența lor, intime, iar libertățile — ideale.

Însă, libertatea de exprimare nu este un drept absolut, existând condiții și limite până la care poate fi exercitată, ceea ce permite menținerea echilibrului între drepturile individului și interesele generale ale societății. Orice restricție impusă dreptului la libertatea de exprimare trebuie să întrunească un test strict, compus din trei părți. Acest test, care a fost confirmat atât de Comitetul pentru Drepturile Omului (96), cât și de CEDO (97), cere ca orice restricție: (1) să fie prevăzută de lege; (2) să fie impusă pentru a proteja interesul legitim (incluzând protecția reputației altora); (3) să fie necesară pentru a atinge interesul legitim.

Deși libertatea de exprimare se bucură de o protecție largă, nu toate formele de exprimare sunt protejate. Limitările pot fi aplicate în condiții specifice și în cazul unor conținuturi specifice, cum ar fi „*expresia care răspândește incitarea, promovarea sau justificarea urii bazate pe intoleranță*“. În astfel de cazuri, expresia individului poate fi inclusă în categoria discursului de incitare la ură.

Și drepturile omului în ceea ce privește educația implică trei dimensiuni care sunt interconectate și doar prin adresarea concomitentă a celor trei se pot realiza: 1) dreptul la acces la educație — dreptul fiecărui copil la educație în condiții de șanse egale și fără discriminare. Pentru acest scop, educația trebuie să fie disponibilă, accesibilă și incluzivă pentru toți copiii; 2) dreptul la educație de calitate — care îi permite copilului să își dezvolte și să acceseze întregul potențial, să fie pregătit pentru piața muncii și să dezvolte abilități de viață. În acest scop, educația trebuie să fie centrată pe copil, cu un curriculum relevant, cu resurse adecvate și monitorizare; 3) dreptul la respect în mediul școlar — dreptul fiecărui copil de a-i fi respectată demnitatea și drepturile omului în sistemul educațional. Pentru a atinge acest scop, educația trebuie să se realizeze într-un mod conform cu drepturile omului, care include respect pentru fiecare copil, oportunități pentru o participare reală, eliminarea oricărei forme de violență și respect pentru limbă, cultură și religie.

Dreptul la educație face parte din categoria drepturilor fundamentale ale omului. Prin intermediul dreptului la educație sunt transmise valorile, limba, religia, obiceiurile și alte elemente culturale ale societății.

Dreptul la învățătură este asigurat de Constituția Republicii Moldova prin conținutul art. 35. În acest mod, statui stabilește egalitate între toți subiecții care doresc să realizeze dreptul la învățătură. Prin înscrierea în art.35 din Constituție a alin.(1), conform căruia „*Dreptul la învățătură este asigurat prin învățământul general obligatoriu, prin învățământul liceal și prin cel profesional, prin învățământul superior, precum și prin alte forme de instruire și de perfecționare*“ este egal accesibil tuturor; pe bază de merii statul garantează o dată în plus că persoana va putea beneficia de acest drept în aceleași condiții ca și alte persoane, fără ai se impune condiții suplimentare în dependență de tipul de învățământ la care aspiră.

Semnificative în acest sens sunt prevederile art.7 din Codul educației al Republicii Moldova Nr. 152 din 17.07.2014²¹ „Educația se întemeiază pe (...) a) principiul echității — în baza căruia accesul la învățare se realizează fără discriminare”; art. 135 alin. (1) *„Personalul didactic, științifico-didactic, științific și de conducere are următoarele obligații: (...) i) să nu admită tratamente și pedepse degradante, discriminarea sub orice formă și aplicarea niciunei forme de violență fizică sau psihică”* etc.

Accesul egal la toate formele de învățământ, este asigurat, și își propune ca politică educațională asigurarea echității în educație *„Statul asigură finanțarea pachetului standard de servicii educaționale pentru învățământul preșcolar, primar, gimnazial și liceal, indiferent de tipul de proprietate a instituției de învățământ. Pachetul standard de servicii educaționale pentru învățământul general se aprobă de Guvern”*(art. 9 alin. (2) Codul educației).

Astfel, Statul asigură drepturi și șanse egale la învățatură, fără nici o discriminare de natură socială sau materială, de sex, rasă, etnie, religie, politică etc., garantând dezvoltarea și afirmarea personalității, dobândirea unei culturi și calificări profesionale, a unei educații diferențiate, în conformitate cu rezultatele în pregătire și aptitudinile fiecăruia.

Învățământul de toate gradele se desfășoară în limba română, dar se poate desfășura și într-o limbă de circulație internațională. *„Pentru unele activități, niveluri, cicluri și programe de studii se pot percepe taxe achitate de către persoanele fizice și juridice interesate.*

Codul familiei al Republicii Moldova Nr. 1316 din 26.10.2000²² reiterează principiul respectării și promovării cu prioritate a interesului superior al copilului, precum și pe cel al asigurării șanselor egale și nediscriminării, introducând totodată și principiul respectării demnității copilului și al ascultării opiniei copilului și luarea în considerare a acesteia, ținând cont de vârsta și de gradul său de maturitate. Codul familiei reiterează prevederile Convenției prin art. 7: următoarele: Art. 7 *„Drepturile prevăzute de prezenta lege sunt garantate tuturor copiilor fără nicio discriminare, indiferent de rasă, culoare, sex, limbă, religie, opinie politică sau altă opinie, de naționalitate, apartenență etnică sau origine socială, de situația materială, de gradul și tipul unei deficiențe, de statutul la naștere sau de statutul dobândit, de dificultățile de formare și dezvoltare sau de alt gen ale copilului, ale părinților ori ale altor reprezentanți legali sau de orice altă distincție.”* Specific, articolul 51 (Secțiunea 4, Educație, activități recreative și culturale) precizează: alin. (3) *„Copilul are dreptul la educație din partea părinților, la dezvoltarea capacităților intelectuale, la libertatea gândirii și conștiinței, la apărarea demnității și onoarei”*.

21 Cod Nr. 152 din 17-07-2014 Codul educației al Republicii Moldova. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 319-324 din 24-10-2014 art. 634. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110112&lang=ro

22 Codul familiei al Republicii Moldova Nr. 1316 din 26-10-2000. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 47-48 din 26-04-2001 art. 210. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=112685&lang=ro

În Constituția Republica Moldova conceptul de minoritate are următoarele valențe: egalitatea în drepturi și nediscriminarea cetățenilor; garantarea drepturilor persoanelor aparținând minorităților naționale la păstrarea, dezvoltarea și exprimarea identității etnice; declararea unei comunități etnice, lingvistice sau religioase ca minoritate națională. Aceste prevederi cu referință la dreptul minorităților naționale de a învăța limba lor maternă sunt reglementate de alin. (2) art. 13 din Constituția Republicii Moldova. Modalitățile de exercitare a acestor drepturi se stabilesc prin lege. Textul constituțional al art. 31 alin. (4) asigură libertatea învățământului religios potrivit cerințelor specifice fiecărui cult.

Drepturilor culturale specifice contribuie în mod direct la dezvoltarea umană și personală prin protejarea elementelor de referință culturale necesare la propriile procese de identificare și explorare a capacităților. „*Libertatea creației artistice și științifice este garantată*” prin conținutul art. 33 alin. (1).

Drepturile culturale permit persoanelor să aleagă propriul mod de exprimare a identității sau a multiplelor apartenențe identitare, să protejeze capacitățile și sistemul de referință individual sau de grup, să dezvolte relații cu mediul înconjurător și să pretindă să fie astfel recunoscut. Drepturile culturale sunt importante și permit individului să practice și să trăiască identitatea culturală bazate pe accesul la resursele culturale necesare dezvoltării diversității de cunoștințe și pentru construcția propriului sistem de referință și definirea lui în dialog cu ceilalți. Accesul la cultură ne permite să folosim toate resurse culturale care privesc sistemul educațional și informațional pentru a căpăta cunoștințe necesare la selecționarea și consumarea resursele culturale accesibile. În procesul de aplicare a principiilor universalității, interdependenței și indivizibilității drepturilor fundamentale, drepturile culturale se completează cu toate celelalte categorii de drepturi²³.

„Libertatea persoanei de a-și dezvolta spiritualitatea și de a accede la valorile culturii naționale și universale nu poate fi îngrădită. Statul trebuie să asigure păstrarea identității spirituale, sprijinirea culturii naționale, stimularea artelor, protejarea și conservarea moștenirii culturale, dezvoltarea creativității contemporane, promovarea valorilor culturale și artistice ale Republicii Moldova în lume”. Recunoașterea și garantarea constituțională a acestor drepturi sunt întâlnite în actele normative din domeniile culturii care definesc explicit sau implicit obiectivele și măsurile cu privire la dezvoltarea culturii și realizarea drepturilor culturale.

Întregul exercițiu al drepturilor culturale nu se disociază de exercițiul celorlalte drepturi ale omului. Atât statul, indivizii și comunitățile vor îndeplini obligațiile și vor adopta o atitudine pro-activă. Exercițiul drepturilor culturale urmărește ca indivizii și comunitățile să devină conștienți de existența lor și de conținutul acestora. Pentru un exercițiu liber și activ al acestor drepturi sunt recomandate programe specifice de educare și formare. În privința respectului drepturilor omului sau pentru drepturile specifice cu caracter politic, civil sau social au fost dezvoltate diferite programe

23 M. C. Firica, J. Firica, C. Firica. Drepturile culturale și obligațiile statului. În: *Materialele În: Materialele Conferinței științifico-practice internaționale*, 9-10 octombrie 2020, pp. 138-145.

de educare și formare, dar pentru înțelegerea drepturilor culturale încă nu există programe. Considerăm că o mai bună conștientizare a importanței drepturilor culturale din cadrul grupului de drepturi economice sociale și culturale va determina recunoașterea generală a statutului lor ca drepturi fundamentale. Totodată, demersul de promovarea culturii poate fi fundamentat și pe baza obligațiilor pozitive atribuite fiecărui stat pentru respectarea drepturilor fundamentale²⁴.

Dreptul de vot este un drept politic care aparține cetățenilor și este utilizat de către aceștia în scopul participării la guvernare. „*Cetățenii Republicii Moldova au drept de vot de la vârsta de 18 ani, împliniți până în ziua alegerilor inclusiv, excepție făcând cei puși sub interdicție în modul stabilit de lege*“ (art. 38 alin. (2)).

Din examinarea sistematică a Constituției se deduc următoarele trăsături ale votului²⁵:

- universalitatea - reflectă faptul că beneficiază de acest drept toți cetățenii, cu circumstanțierile prevăzute de legiuitorul constituant, respectiv cu excluderea minorilor, a alienaților și debililor mintal, cei care au suferit condamnări inclusiv la pedeapsa complementară a pierderii exercițiului drepturilor electorale;
- egalitatea - reflectă atât numărul de voturi de care dispune fiecare cetățean, cât și ponderea fiecărui vot în desemnarea reprezentanților națiunii. Fiecare cetățean are dreptul la un singur vot, iar acest vot are aceeași pondere cu a tuturor celorlalte voturi în desemnarea unei aceleiași autorități a statului, indiferent de persoana celui care a exercitat dreptul la vot;
- caracterul direct - caracterizează faptul că cetățenii aleg direct și personal, fără niciun intermediar sau delegat, reprezentanții lor în Parlament;
- caracterul secret - face referință la faptul că votul cetățenilor nu este public, ceea ce constituie una dintre cele mai puternice garanții ale corectitudinii votului;
- caracterul liber exprimat - se referă la faptul că exprimarea voinței cetățenilor în alegeri nu trebuie viciată în nici un fel, precum și la faptul că votul nu este obligatoriu.

Deci, prin intermediul acestui drept li se oferă posibilitatea cetățenilor de a se pronunța asupra unor chestiuni de ordin politic, care pot varia de la desemnarea unor autorități publice până la pronunțarea în cadrul unui referendum. Importanța acestui drept în vederea exercitării suveranității poporului, așa cum este prevăzută în art. 2 alin. (1) din Constituția Republicii Moldova a făcut necesară reglementarea acestuia în art. 38 al aceleiași legi.

Prevederile constituționale referitoare la dreptul de vot și-au găsit dezvoltarea și concretizarea în Legea Nr. 39 din 07.04.1994 despre statutul deputatului în Parlament^{*26},

24 Idem.

25 T. Toader. Repere legislative și jurisprudențiale privind votul prin corespondență. <https://www.juridice.ro/essentials/320/repere-legislative-si-jurisprudentiale-privind-votul-prin-corespondenta>

26 Legea Nr. 39 din 07.04.1994 despre statutul deputatului în Parlament*. În : Monitorul Parlamentului Nr. 4 din 01-05-1994 art. 78. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=87279&lang=ro

precum și pentru organizarea și funcționarea Comisiei Electorale Centrale (CE al RM Nr. CE1381/1997), și de Legea Nr. 436 din 28.12.2006 privind administrația publică locală²⁷ — alegerea autorităților administrației publice locale, , precum și pentru modificarea și completarea Legii Nr. 768 din 02.02.2000 privind statutul alevului local²⁸ etc. Prin intermediul acestui drept cetățenii participă, în primul rând, la formarea Parlamentului și la alegerea Președintelui, precum și la alegerea primarilor și membrilor consiliilor locale și raionale. Întrucât Parlamentul și Președintele Republicii Moldova au rolul de a conlucra la desemnarea Guvernului și la formarea altor autorități publice. Altfel zis, alegerile legitimează puterea. Prin alegeri, poporul își selectează reprezentanții săi, iar prin mandatul încredințat, le transmite împuterniciri de realizare a suveranității, exercitând funcții cu atribuții concrete.

Articolul 38 alin. (3) *„Dreptul de a fi aleși le este garantat cetățenilor Republicii Moldova cu drept de vot, în condițiile legii“*.

Fiind cetățean moldovean, ai dreptul neîngrădit la muncă. *„Orice persoană are dreptul la muncă, la libera alegere a muncii, la condiții echitabile și satisfăcătoare de muncă, precum și la protecția împotriva șomajului“* (art. 43 alin. (1)). Constituția stabilește libertatea și egalitatea muncii prin prevederea că orice persoană are dreptul la muncă, la libera alegere a muncii, la condiții echitabile și satisfăcătoare de muncă, precum și la protecția împotriva șomajului. Dreptul la muncă presupune, în primul rând, libera alegere a muncii, adică libertatea alegerii profesiei și a locului de muncă. Libertatea de a munci, fiind fundamentală pentru individ, este fundamentală și pentru societate și stat, deoarece numai forța de muncă poate crea valori, iar plasarea forței de muncă în comerțul juridic, prin libertatea alegerii locului de muncă, o transformă în marfă care respectă regulile pieței. În acest caz însă, Constituția introduce anumite corective, prin asigurarea unui minim de protecție.

Generic egalitatea de șansă pe piața muncii se referă la accesul nediscriminatoriu la: alegerea unei profesii; angajarea și promovare pe orice post sau loc de muncă vacant, la orice nivel de ierarhie profesională; informare și consiliere profesională; calificare, perfecționare, life-long learnig; posibilitatea dezvoltării profesionale; condiții de muncă care respectă normele de sănătate și securitate în muncă conform reglementărilor în vigoare; plată egală la muncă egală; acces la beneficii extrasalariale sau măsuri de protecție socială.

Pe lângă acest drept fundamental, menționat în Constituție, avem și numeroase drepturi reglementate de Codul Muncii Nr.154/2003²⁹ precum și de alte legi sau hotărâri adiacente, referitoare la muncă.

27 Legea Nr. 436 din 28.12.2006 privind administrația publică locală. În: Monitorul Oficial Nr. 32-35 din 09-03-2007 art. 116. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=17373&lang=ro

28 Legea privind statutul alevului local Nr. 768 din 02.02.2000. În: Monitorul Oficial Nr. 34 din 24-03-2000 art. 231. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=94188&lang=ro

29 Cod Nr. 154 din 28-03-2003 Codul muncii al Republicii Moldova. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 159-162 din 29-07-2003 art. 648. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=113032&lang=ro

Majoritatea cazurilor de încălcare a acestor principii sunt forme de discriminare clasică (de gen, vârstă, arie geografică, religie, orientare sexuală, boli cronice sau potențial transmisibile sau diferite grade de handicap). În mai mică măsură și, parțial, mai recent conștientizate apar alte forme de relaționare la locul de muncă, care încalcă principiile egalității de șansă. Acestea țin de ceea ce definește mobbing-ul și bullying-ul, care sunt forme speciale de discriminare, nu derivă din cele clasice și mai ales au forme particulare de manifestare.

Libertatea economică prevăzută de art. 50 din Constituție, alin. (5) „*Autoritățile publice asigură condiții pentru participarea liberă a tinerilor la viața socială, economică, culturală și sportivă a țării*” ca drept fundamental, este constituită de accesul liber al persoanei la o activitate economică ca facultate abstractă a persoanei de a se constitui în calitate de participant la viața economică și preexistența unui cadru normativ al activităților economice, statul având obligația de respectare a diversității actelor de comerț, caracterul independent al acestora față de spațiul public și crearea lor în baza liberului joc al voinței emanând din spațiul privat³⁰.

Grupurile de persoane vulnerabile social sunt caracterizate printr-o mai mare permeabilitate și expunere la factori cu consecințe negative din punct de vedere social, cultural și psihologic.

Protecția socială ca concept a fost introdusă de John K. Galbraith și este definită ca o politică de ocrotire și protecție a categoriilor dezavantajate ale populației, prin luarea unor măsuri și legislația unor instrumente sociale, care au ca scop comun ajutorarea acestor categorii pentru a le alina traiul de zi cu zi la condițiile de viață decente³¹.

Conform art. 50 din Constituția Republicii Moldova (2) „*Copiii și tinerii se bucură de un regim special de asistență în realizarea drepturilor lor.* (3) *Statul acordă alocațiile necesare pentru copii și ajutoare pentru îngrijirea copiilor bolnavi ori cu dizabilități. Alte forme de asistență socială pentru copii și tineri se stabilesc prin lege*”.

Conform art. 51 din Constituție alin. (1) „*Persoanele cu dizabilități beneficiază de o protecție specială din partea întregii societăți. Statul asigură pentru ele condiții normale de tratament, de readaptare, de învățământ, de instruire și de integrare socială*”.

În plus, conform Legii Nr. 547 din 25.12.2003³² asistenței sociale, sistemul de asistență socială are două componente de bază: Sistemul național de asistență socială intervine subsidiar sau, după caz, complementar și sistemelor de asigurare sociale și se compune din *sistemul de beneficii de asistență socială și sistemul de servicii sociale*”.

Măsurile și acțiunile de asistență socială se realizează astfel încât:

30 S. Țurcan, V. Baeșu. Libertatea economică ca drept fundamental al omului. În: Studii juridice universitare. 2016, nr. 3-4 (35-36), pp. 65-76.

31 C. Szabo. Asistența socială în protecția persoanelor cu handicap. Cluj-Napoca: Dacia, 2012.

32 Legea Republicii Moldova Nr. 547 din 25-12-2003 asistenței sociale. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 42-44 din 12-03-2004 art. 249. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=107485&lang=ro

- a) beneficiile de asistență socială și serviciile să constituie un pachet unitar de măsuri corelate și complementare;
- b) serviciile sociale să primeze față de beneficiile de asistență socială, în care costul acestora și impactul asupra beneficiarilor este similar;
- c) să fie evaluate periodic din punct de vedere al eficacității și eficienței lor pentru a fi permanent adaptate și ajustate la nevoile reale ale beneficiarilor;
- d) să contribuie la inserția pe piața de muncă a beneficiarilor;
- e) să prevină și să limiteze orice formă de dependență față de ajutorul acordat de stat sau de comunitate“.

În **concluzie** vom consemna că, pe plan intern, Republica Moldova a făcut pași importanți în a menține și a dezvolta un climat de toleranță și înțelegere multiculturală, precum și în a crea un cadru legislativ și instituțional care să răspundă nevoilor de protecție și dezvoltare a drepturilor fără nici o discriminare. Iar în perspectivă, Planul de acțiune al UE de combatere a rasismului pentru perioada 2020—2025 stabilește o serie de măsuri menite să intensifice acțiunile întreprinse, să facă auzite vocile persoanelor cu origine rasială sau etnică minoritară și să reunească actorii de la toate nivelurile într-un efort comun de combatere mai eficace a rasismului și de creare a unei vieți fără rasism și discriminare pentru toți.